

**Кыргыз Республикасында
инфляция боюнча баяндама
2002-жылдын биринчи кварталы**

1 (3)

2002-жылдын май айы

Бишкек

Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама

Редакциялык Кеңеш:

Төрагасы: Абдуманапов Э.
Кеңештин мүчөлөрү: Цыплакова Л.
Абдыбалы тегин С.
Тынаев Н.
Чокоев З.

Жооптуу катчысы: Бушман Ю.

Ушул басылма боюнча маалымат алуу үчүн

Бишкек шаары, Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101,
Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын
Экономика Башкармалыгына (996 3312) 66-90-59 телефону
61-07-30 факсы боюнча кайрылсаңыздар болот.
Электрондук почта: ybushman@nbkr.kg

Басылманы таратуу маселеси боюнча

Бишкек шаары, Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101,
Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын
Тышкы жана коомдук байланыштар бөлүмүнө
(996 312) 66-90-09 телефону, (996 312) 61-07-30 факсы
боюнча кайрылсаңыздар болот.
Электрондук почта: ybushman@nbkr.kg
[http:// www.nbkr.kg](http://www.nbkr.kg)

Акча-кредит саясатынын алдыга койгон максаттары жана натыйжалары жөнүндө кенири коомчулукка маалымдап туруу "Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама" басылмасынын максаты. Басылмада инфляция, аны түзүүчүлөр, региондор боюнча инфляциянын динамикасына түшүндүрмөлөр жана бүтүндөй алганда, инфляция факторлорун анализдөө жана келерки кварталга инфляция боюнча болжолдоолор камтылат. Квартал сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланып турат.

Маалыматтарды жаңыртуунун акыркы күнү: 2002-жылдын 30-апрели.

Уюштуруучусу - Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы.

Басылма Кыргыз Республикасынын Юстиция Министрлигинде каттоодон өткөн, катталуу күбөлүгүнүн № 628.

"Банк кабарчысы" журналынын редакциясынын басма борборунда даярдалган жана басылып чыгарылган.

720040, Бишкек шаары, Бөкөнбаев көчөсү 182, 16, 17 бөлмө.

Телефондор: (996 312) 21-83-73, 21-98-42.

Факс: (996 312) 21-83-73

200 нускада чыгарылат.

© Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, 2002-жыл.

Басылма, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын уруксатысыз кайрадан басылып чыгарылууга жана кайсыл формада болбосун таркатылууга тийиш эмес. Басылманы көчүрүп басууда жана которууда "Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама" басылмасына милдеттүү түрдө таянуу зарыл.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын башка басылмалары

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын жылдык отчету

Жылдык отчет Улуттук банктын отчеттук жылдагы бүткөргөн иши жөнүндө толук баяндамасы болуп саналат. Ал өзүнө экономиканын реалдуу секторунун иштеп турушунун өзгөрүшүнүн жыйынтыктарынын кыскача мүнөздөмөсүн, ошондой эле акча-кредит чөйрөсүндөгү Улуттук банктын чечимдерин жана аракеттерин чагылдырат. Өзүндө: экономикалык өнүгүү жана акча-кредит саясаты, финансылык отчеттуулук, Улуттук банк жөнүндө жалпы маалыматтарды, статистикалык тиркемелерди камтыйт. Кыргыз, орус жана англис тилдеринде басылып чыгарылат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын бюллетени

Бюллетень Кыргыз Республикасынын реалдуу сектор, финансы сектору, тышкы сектор боюнча макроэкономикалык көрсөткүчтөрүн, баалар боюнча маалыматтарды жана социалдык көрсөткүчтөрдү камтыйт. Улуттук банктын Экономика Башкармалыгынын экономикалык изилдөөлөр жана анализдөө бөлүмү тарабынан даярдалат. Басылманы даярдоодо Улуттук банктын структуралык бөлүмдөрүнүн, ошондой эле, коммерциялык банктардын берген материалдары, Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин, Кыргыз Республикасынын Улуттук Статистика комитетинин, Кыргыз Республикасынын баалуу кагаздар рыногу боюнча Улуттук комиссиянын маалыматтары пайдаланылат. Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинде каттоодон өткөн, катталуу күбөлүгүнүн № 205. Ай сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарык көрөт.

Кыргыз Республикасынын төлөө балансы

"Кыргыз Республикасынын төлөө балансы" тышкы сектордун өнүгүшүндөгү акыркы тенденцияларды чагылдырат жана төлөө балансынын аналитикалык жана нейтралдуу формасы, тышкы сооданын структурасы, эл аралык резервдер, тышкы карыз боюнча маалыматтар жана таблицаларды камтыйт жана анда төлөө балансын түзүүнүн ыкмалары жана маалымат базасы, ошондой эле Кыргыз Республикасынын эл аралык инвестициялык позициясы чагылдырылат. Басылма квартал сайын - январь, май, июль жана октябрь айларында жарыяланып турат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын пресс-релизи

"Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын пресс-релизи" Улуттук банкта жана бүтүндөй банк тутумунда бир жума ичинде болуп өткөн жаңылыктарды жана финансы рыногундагы негизги маалыматтарды камтыйт. Жума сайын кыргыз жана орус тилдеринде жарыяланат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын басылмаларын алуу үчүн

Бишкек шаары Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101,

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Тышкы

жана коомдук байланыштар бөлүмүнө,

(996 312) 66-90-09 телефону

(996 312) 61-07-30 факсы боюнча кайрылсаңыздар болот.

<http://www.nbkr.kg>

МАЗМУНУ

1. ИНФЛЯЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТЕРДЕГИ УЧУРДАГЫ ТЕНДЕНЦИЯЛАР	5
2. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН ИНДЕКСИ ЖАНА АНЫ ТҮЗҮҮЧҮЛӨР	7
2.1. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН ИНДЕКСИН ТҮЗҮҮЧҮЛӨР	8
2.1.1. АЗЫК-ТҮЛҮК ТОВАРЛАРЫ	8
2.1.2. АЗЫК-ТҮЛҮКТӨН БАШКА ТОВАРЛАР	8
2.1.3. КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨР	9
2.2. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН РЕГИОНДОР БОЮНЧА ДИНАМИКАСЫ	10
3. ИНФЛЯЦИЯ ФАКТОРЛОРУ	11
3.1. АКЧА АГРЕГАТТАРЫ	11
3.1.1. АКЧА БАЗАСЫ	11
3.1.2. М2 АГРЕГАТЫ	12
3.1.3. М2Х АГРЕГАТЫ	12
3.2. ПРОЦЕНТТИК СТАВКАЛАР	13
3.2.1. АКЧА РЫНОГУНУН ПРОЦЕНТТИК СТАВКАЛАРЫ	13
3.2.2. МАМЛЕКЕТТИК КАЗНА ВЕКСЕЛДЕРИ	13
3.3. АЛМАШУУ КУРСУ	15
3.4. СУРОО ТАЛАП ЖАНА СУНУШ	17
3.4.1. ТАЗА ЭКСПОРТ	17
3.4.2. ИЧКИ СУРОО ТАЛАП	18
3.4.2.1. ЖЕКЕ КЕРЕКТӨӨЛӨР	18
3.4.2.2. МАМЛЕКЕТТИК КЕРЕКТӨӨ	19
3.4.2.3. ИНВЕСТИЦИЯЛАР	19
3.4.3. ӨНДҮРҮЛГӨН ИЧКИ ДҮҢ ПРОДУКТ	20
4. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫНЫН АКЧА-КРЕДИТ САЯСАТЫ МАСЕЛЕЛЕРИ БОЮНЧА НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ	22
4.1. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНК БАШКАРМАСЫНЫН НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ	22
4.2. АКЧА-КРЕДИТТИК ЖӨНГӨ САЛУУ КОМИТЕТИНИН НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ	22
4.3. 2002-ЖЫЛДЫН БИРИНЧИ КВАРТАЛЫНДАГЫ ИНФЛЯЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТЕРГЕ ИЛИКТӨӨЛӨР ЖАНА 2002-ЖЫЛДЫН ЭКИНЧИ КВАРТАЛЫНА ИНФЛЯЦИЯНЫН ПРОГНОЗУ	22

1. ИНФЛЯЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТЕРДЕГИ УЧУРДАГЫ ТЕНДЕНЦИЯЛАР

Улуттук статистика комитетинин алдын-ала алынган маалыматтары боюнча 2002-жылдын биринчи кварталында ички дүң продукт өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 2,8 процентке төмөндөгөн. Бул, негизинен тоо кендерин казып алуу боюнча бир ири ишкананын өндүрүшүнүн кыскаруусунан улам, өнөр жай продукцияларын өндүрүүнүн 11,9 процентке азаюусунун кесепетинен келип чыккан. Ал өндүргөн товарларды эске албаганда, ички дүң продукт 1,4 процентке өскөн. Айыл-чарба азык түлүгүн өндүрүүнүн өсүш арымы 2001-жылдын биринчи кварталындагыга салыштырганда айрым бир төмөндөөгө дуушар болуу менен 1,4 процентти түзгөн. Курулуш 5,4 процентке кыскарган.

Экономиканын структурасы ийкемдүүлүгүнүн жетишсиздиги менен мүнөздөлгөн. Капиталдын агылып кирүүсү дээрлик жокко эсе, бул менчикти түптөө процесстеринин аягына чейин бүткөрүлө электигине жана финансы системасынын өнүгө албай жаткандыгына байланыштуу.

Узак мөөнөткө алып караганда да, ички суроо-талап тиешелүү экономикалык өсүштү камсыз кылууга жөндөмсүз. Тышкы суроо-талап рынокко кирүүдөгү орун алган кыйынчылыктар жана продукциялардын сапатынын талапка жетишээрлик жооп бере албай жаткандыгы менен чектелүүдө. Ошондой болсо да, айрым ишканалар тышкы рынокто ийгиликтүү иштеп жатышат, тилекке каршы алардын саны чектелүү гана. Экспорт сырьелук багыттуулукту гана сактап турууда.

Эки квартал ичинде соода балансы экспорттун 2,1 процентке төмөндөшүнүн жана өткөн жылдын биринчи кварталына салыштырганда, импорттун 43,5 процентке өсүшүнүн натыйжасында терс сальдо менен мүнөздөлүүдө. Экспорттун кыскаруусу, биринчи кезекте алтын жана электрэнергиясын өндүрүүнүн азаюусуна байланыштуу. Импорттун көбөйүүсү бириккен коалициянын чектелген контингентинин керектөөлөрүн камсыз кылуу менен шартталган.

Алдын-ала эсептөөлөр боюнча сомдун номиналдуу эффективдүү курсунун индекси 2001-жылдын март айындагыга салыштырганда 10,9 процентке, ал эми сомдун реалдуу эффективдүү курсу 3,5 процентке чыңдалган. Бирок, үстүбүздөгү жылдын баш жагынан тартып реалдуу эффективдүү курс 1,1 процентке төмөндөгөн. Анын бир азга жантаюусу номиналдуу эффективдүү курстун динамикасы жана Кыргыз Республикасындагы жана соодалык өнөктөш болгон өлкөлөрдө ушул мезгил аралыгындагы баалардын катышы менен шартталган. Бүтүндөй алганда, реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун динамикасы турукташкандыкты тастыктайт жана тышкы соодалык операцияларга олуттуу таасирин тийгизбейт.

Акча сунушу үч квартал бою көбөйүп олтурган. 2002-жылдын биринчи кварталында өсүштүн негизги булагы болуп акча-базасы чыккан. Анын динамикасына Финансы министрлигинин операциялары таасирин тийгизген. Улуттук банк чет өлкө валюталары жана мамлекеттик казна векселдери менен интервенцияларды жүргүзгөн. Акча базасы 5 процентке өскөн. М2Х агрегаты озгон арымда өсүү менен 5,9 процентти түзгөн.

Акча рыногунда жана мамлекеттик казна векселдери боюнча проценттик ставкалардын төмөндөөгө ык коюусу сакталып турган. Мамлекеттик казна векселдеринин курамында жүгүртүү мөөнөтү узак убакытка эсептелинген (6 жана 12 айга) баалуу кагаздар жагына багыт алуу байкалган. Мында, жүгүртүү мөөнөтү бир жылга эсептелинген мамлекеттик казна векселдеринин эмиссиясы кыйла тез өсүп бара жатат.

Керектөө баалары 2002-жылдын биринчи кварталы ичинде 1,1 процентке өскөн. Алардын 2001-жылдын биринчи кварталындагыга салыштырганда өсүшкө ээ болуусу 1,9 процентти түзгөн. Үстүбүздөгү жылдын биринчи кварталына инфляция 2001-жылдын декабрына карата 3,9 процент деңгээлинде баамдалган. Болжолдонгон көрсөткүчтүн иш жүзүндөгүдөн четтөөсүнүн негизги себеби болуп, ички суроо-талаптын күтүлгөндөгүдөн аз болуусу, сезондуулуктун багытынын өзгөрүүсү жана күйүүчү-майлоочу майларга баанын төмөндөшү саналат.

Керектөө бааларынын динамикасы мындан ары да мурда түптөлгөн тенденциялардын чегинде болоору болжолдонууда. Мындан тышкары, алтын өндүрүүнүн физикалык көлөмүнүн байкалып жаткан түшүүсү эки фактордун эсебинен оорду жабылаары күтүлүүдө. Түстүү металлургияга байланыштуу болбогон өнөр-жай тармактарында өндүрүштүн андан ары артышы жүрөт жана өткөн жылдагыга караганда алтынга карата бир кыйла ыңгайлуу баа конъюктурасы сакталып калат. Банк тутумунун депозиттеринин артышы тенденциясы андан ары уланат.

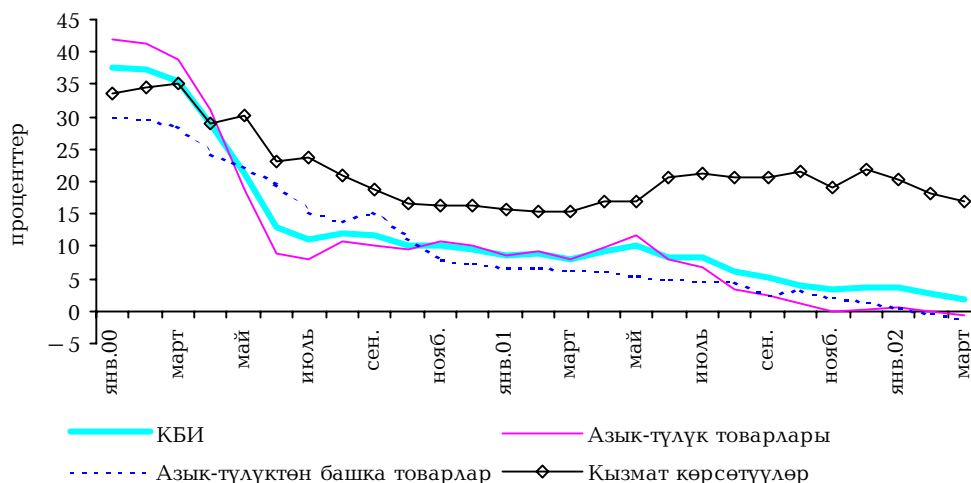
2002-жылдын экинчи кварталына инфляциянын болжолдонгон мааниси үстүбүздөгү жылдын би-

ринчи кварталына карата 2,1 процентти түзөт. Инфляцияны болжолдоого байланыштуу белгисиздиктин чеги болжол менен алганда, мурдагы эле деңгээлде калат. Бул биринчи кезекте мунайзаттар рыногундагы абалга байланыштуу. Белгисиздиктин башка факторлорунун ичинен мамлекеттик бюджеттин чыгашаларын жана сезондуулук факторлорун бөлүп көрсөтүү зарыл, алардын багыты жыл ичинде өзгөрүүгө дуушар болгон. Инфляциялык күтүүлөр алардын көбөйүшү үчүн олуттуу негиздердин жоктугунан улам, болжол менен алганда, мурдагы деңгээлинде сакталып калат.

2. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН ИНДЕКСИ ЖАНА АНЫ ТҮЗҮҮЧҮЛӨР

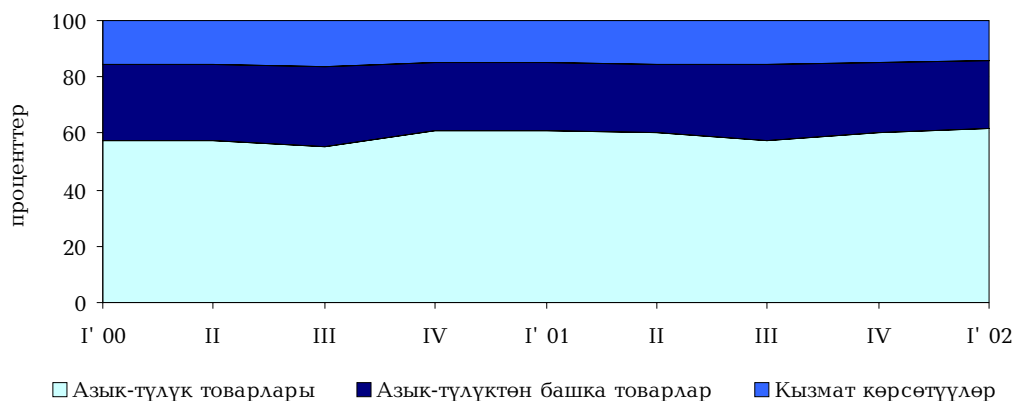
2002-жылдын биринчи кварталында инфляциянын басандап бара жатышы тенденциясы сакталып турган. Улуттук статистика комитетинин маалыматтары боюнча керектөө баалары 2001-жылдын декабрындагыга караганда 1,1 процентке өскөн. Өткөн жылдын тиешелүү мезгилинде керектөө бааларынын индекси 2,8 процентти түзгөн.

1-график: КБИнин жылдык динамикасы

Керектөө куржунунда эң чоң салыштырмалуу салмакты азык-түлүк товарлары ээлейт. Демек, аларга карата баанын өзгөрүүсү бүтүндөй алганда, керектөө бааларынын индексине олуттуу таасирин тийгизет. Жылдын ушул мезгилинде тамак-аш азыктарына баанын жогорулоосунун маанилүү факторунан болуп, сезондук фактор саналат. Тамак-аш азыктарына сунуштун өлчөмү өткөн жылдагы түшүмдүүлүк жана алынган түшүмдүн республиканын чегинен тышкары сатылышы мүмкүндүгү менен аныкталган, алардын топтолгон запасына жараша болот. Айыл-чарба өсүмдүктөрүнөн алынган 2001-жылдагы жакшы түшүм, баанын сезондук аз жогорулоосуна алып келген жана тамак-аш азыктарына баанын өсүшүнүн басандашын шарттаган. 2001-жылдын июнь айынан тартып азык-түлүк товарларына баанын жылдык динамикасы керектөө бааларынын динамикасынан артта калып келүүдө.

2-график: КБИнин структурасы

Отчеттук мезгил ичинде инфляциянын басандоосуна Россия мунайзаттарын дүйнөлүк рынокко берүүнүн чектелишине байланыштуу, күйүүчү-майлоочу материалдарга баанын олуттуу түшүшү өбөлгө түзгөн, натыйжада бул, КМШ өлкөлөрүндө мунайзатына жана мунайзат продукцияларына сунуштун суроо-таалаптан артышы кесепетинен келип чыккан. Үстүбүздөгү жылдын биринчи кварталы ичинде азык-түлүктөн башка товарларга баанын өсүш арымы керектөө баасынын индексинен артта калып келген. Азык-түлүктөн

башка товарларга, айрыкча, узак мөөнөткө эсептелинген товарларга баанын өсүшү калктын сатып алуу жөндөмдүгүнүн төмөндүүлүгү менен токтолуп турууда.

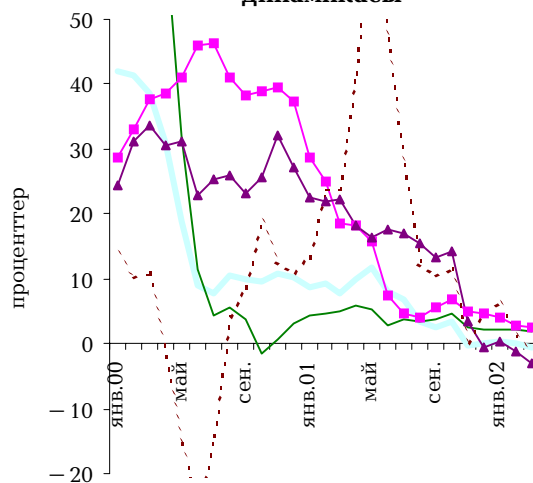
Калкка акы төлөнүүчү кызматтарга баалардын жана тарифтердин өсүш арымы керектөө бааларынын индексинин өсүш арымынан туруктуу озуп турган. Акы төлөнүүчү кызматтарга баанын тездик менен өсүп бара жатышы негизги турак-жай коммуналдык кызматтарга, электрэнергиясына жана байланыш кызматтарына тарифтердин ар жылы пландык жогорулатылышы менен түшүндүрүлөт.

2.1. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН ИНДЕКСИН ТҮЗҮҮЧҮЛӨР

2.1.1. АЗЫК-ТҮЛҮК ТОВАРЛАРЫ

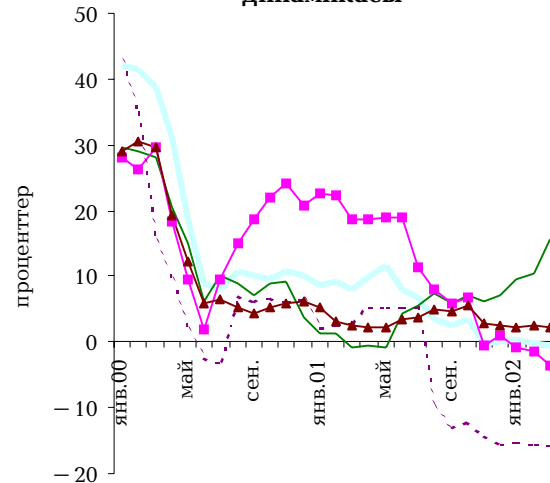
Азык-түлүк товарларынын тобу боюнча 2002-жылдын биринчи кварталында баанын 2,9 процентке өсүшү белгиленген. Жашылча-жемиштерге, майдын ар кандай түрлөрүнө жана малдын майына баанын сезондук жогорулоосу, тиешелүүлүгүнө жарша, 25,9 жана 3,8 процентти түзгөн. Этке, сүт азыктарына жана жумурткага, ошондой эле кантка жана кондитердик таттууларга баалар 0,6 проценттин чегинде төмөндөгөн. Ушул топко кирген башка товарларга баа туруктуу деңгээлде сакталып калган.

3а графиги: Азык-түлүк товарларына баанын жылдык динамикасы

- Тамак-аш азыктары, суусундуктар жана тамекилер
- Нан, нан азыктары жана талкандар
- Эт, канаттуулардын эти жана балыктар
- Сүт, сыр жана жумуртка
- Жашылча-жемиштер

3б графиги: Азык-түлүк товарларына баанын жылдык динамикасы

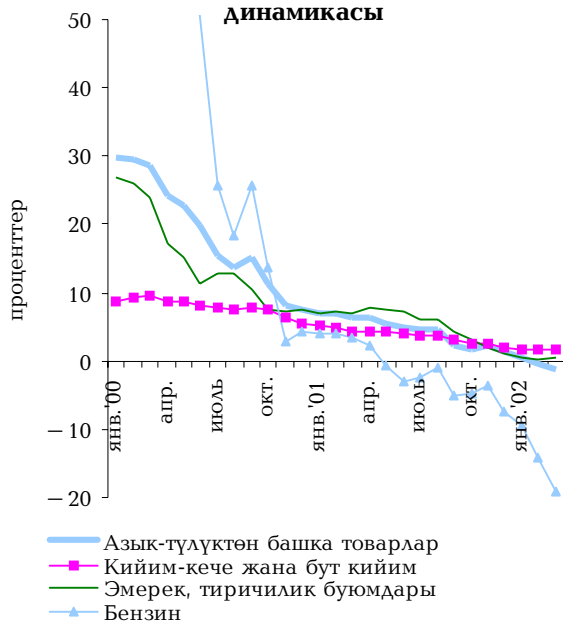

- Тамак-аш азыктары, суусундуктар жана тамекилер
- Май жана малдын майы
- Кант, кофе, чай, кондитердик азыктар жана таттуулар
- Суусундуктар
- Тамекилер

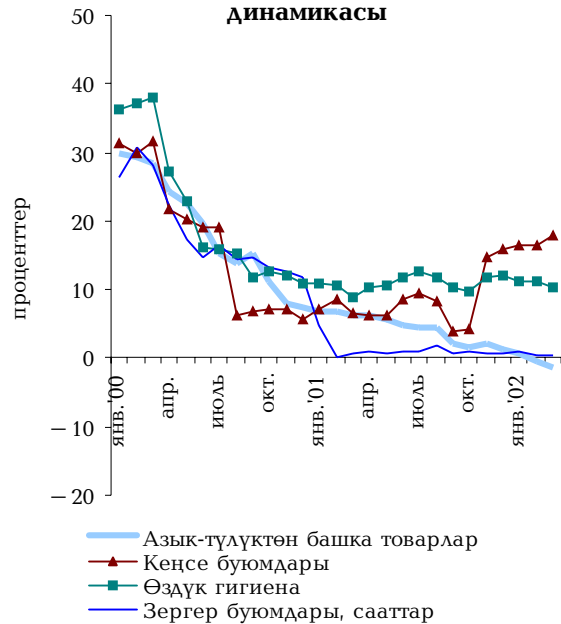
2.1.2. АЗЫК-ТҮЛҮКТӨН БАШКА ТОВАРЛАР

Азык-түлүктөн башка товарларга баанын индекси 2002-жылдын биринчи кварталында эң оболу, күйүүчү-майлоочу материалдарга баанын түшүүсүнүн кесепетинен төмөндөгөн, атап айтканда, бензинге баа 23,7 процентке азайган. Бут кийимге баа 1,1 процентке өскөн. Азык-түлүктөн башка товарларга баа туруктуу бойдон сакталып калууда. Азык-түлүктөн башка товарлардын тобундагы жеке гигиенага керектүү буюмдардын жана кеңсе товарларынын үлүшү салыштырмалуу аз. Ошондой болсо да, мына ушул эки позиция боюнча жылдык өлчөмдө алганда баанын эң арымдуу өсүшү байкалууда. Мунун түшүндүрмөсү катары өздүк өндүрүштүк базанын жоктугун, калк арасында окуучулардын санынын жетиштүү көптүгү жана ушул товарларды алмаштыруучулардын ийкемдүүлүгүнүн алсыздыгын атоого болот.

4а графиги: Азык-түлүктөн башка товарларга баанын жылдык динамикасы

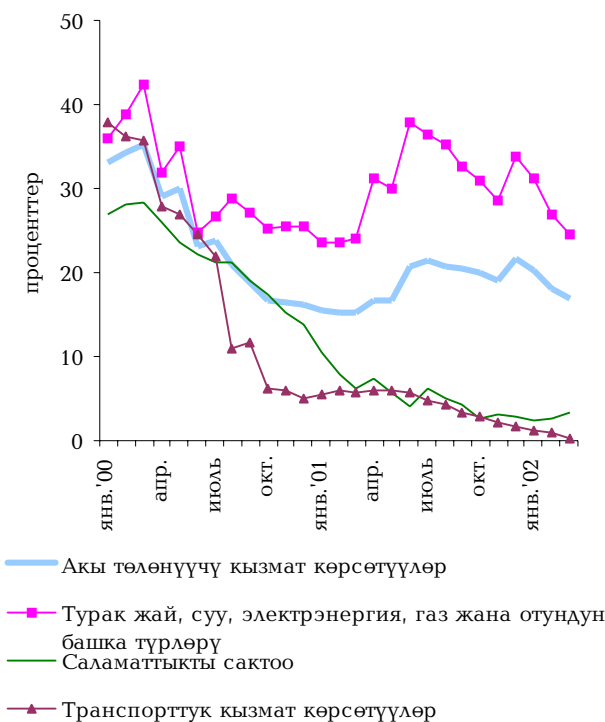
4б графиги: Азык-түлүктөн башка товарларга баанын жылдык динамикасы

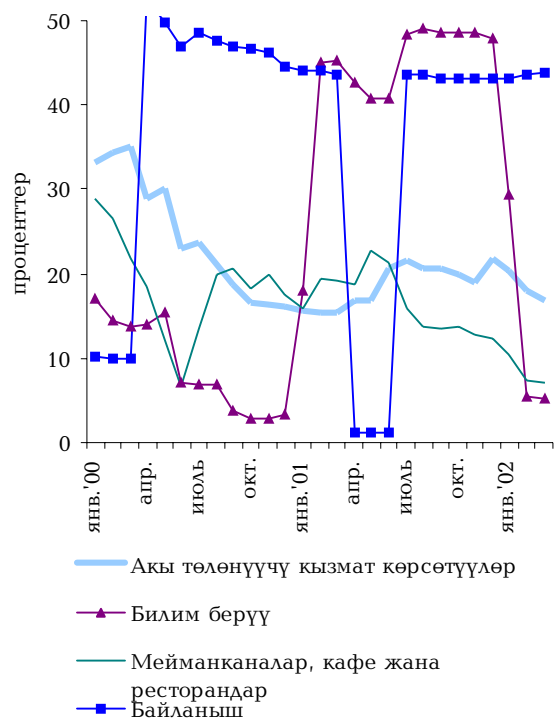
2.1.3. КЫЗМАТ КӨРСӨТҮҮЛӨР

Калкка акы төлөнүүчү кызмат көрсөтүүлөрдүн баасынын индекси 2002-жылдын биринчи кварталында салыштырмалуу туруктуу бойдон сакталып калуу менен 0,1 процентти түзгөн. Жыл бою алып караганда электрэнергиясын, газды жана сууну керектөөлөргө баанын өсүш арымы бир азга азайган. Бул, март айынын орто ченинде электрэнергиясына тарифтердин жогорулатылышы акы төлөнүүчү кызмат көрсөтүүлөрдүн индексине таасирин тийгизүүгө үлгүрө электигине байланыштуу. Акы төлөнүүчү кызмат

5а графиги: Акы төлөнүүчү кызмат көрсөтүүлөргө баанын жылдык динамикасы

5б графиги: Акы төлөнүүчү кызмат көрсөтүүлөргө баанын жылдык динамикасы

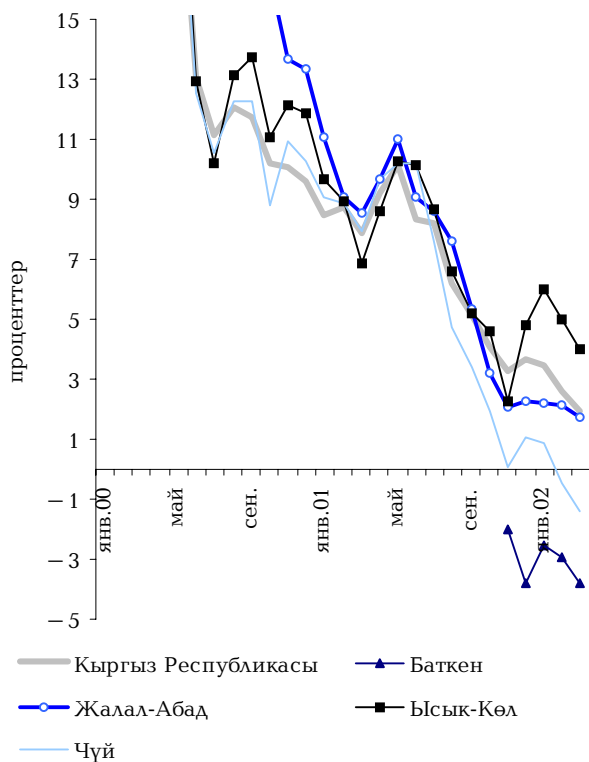

көрсөтүүлөрдүн индексин эң маанилүү түзүүчүлөрдөн болуп, саламаттыкты сактоо, билим берүү жана байланыш кызматтары саналат. Аларга карата тарифтер административдик түрдө жөнгө салынуучу байланыш кызматтары эң эле өзгөрүмөлүүлүгү менен айрымаланып турат.

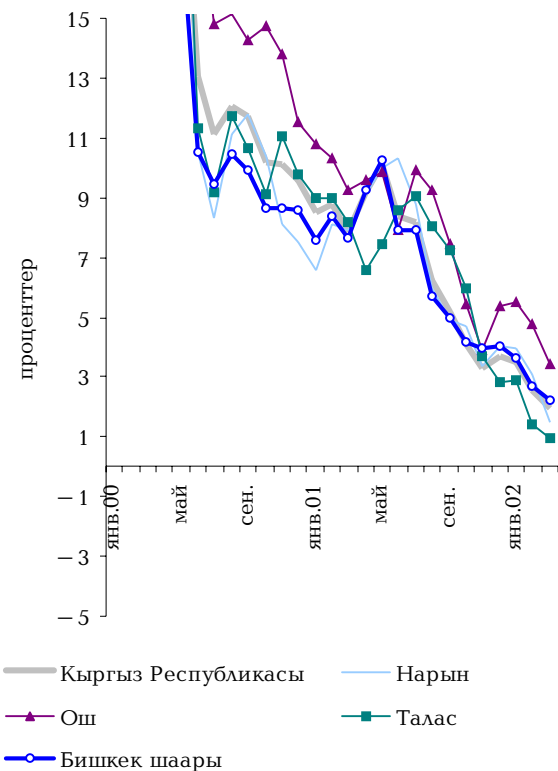
2.2. КЕРЕКТӨӨ БААЛАРЫНЫН РЕГИОНДОР БОЮНЧА ДИНАМИКАСЫ

2002-жылдын биринчи кварталында керектөө бааларынын региондор боюнча индексинин динамикасы баанын 0,2 процентке төмөндөшү белгиленген Чүй областын эске албаганда, баалардын айрым бир жогорулоосу менен мүнөздөлгөн. Баанын региондор боюнча өсүшү тамак-аш азыктарына баанын сезондук жогорулоосу менен түшүндүрүлөт. Айрыкча, Нарын областында баанын олуттуу жогорулоосу катталган жана ал 2,4 процентти түзгөн. Региондор боюнча орточо керектөө баасы, салыштырмалуу салмактарды эске албаганда, бир процентке өскөн.

ба графиги: КБИнин областтар боюнча жылдык динамикасы

бб графиги: КБИнин областтар боюнча динамикасы

Региондор боюнча инфляцияга таасирин тийгизген маанилүү факторлордун ичинен төлөөгө жөндөмдүү суроо-талапты жана инфраструктуранын абалын атоого болот. Төлөөгө жөндөмдүүлүгү төмөн суроо-талап, мына ушундай региондорго товарларды ташып келүүнүн зарылчылыгы жок дегенди билдирет, демек бул, керектөө бааларынын өсүшүн токтотот. Ал эми, башка бир чектөөчү фактор катары турак-жай коммуналдык кызматтар системасынын, билим берүү тармагынын жана башка кызматтардын начар өнүгүшүн атоого болот. Ушул себептен улам, электрэнергиясына, турак-жай коммуналдык кызматтарга, билим берүү жана башка кызмат көрсөтүүлөргө тарифтердин жогорулоосу Бишкек шаарына караганда, республиканын дээрлик бардык региондорундагы керектөө бааларына анчалык таасирин тийгизе алган эмес.

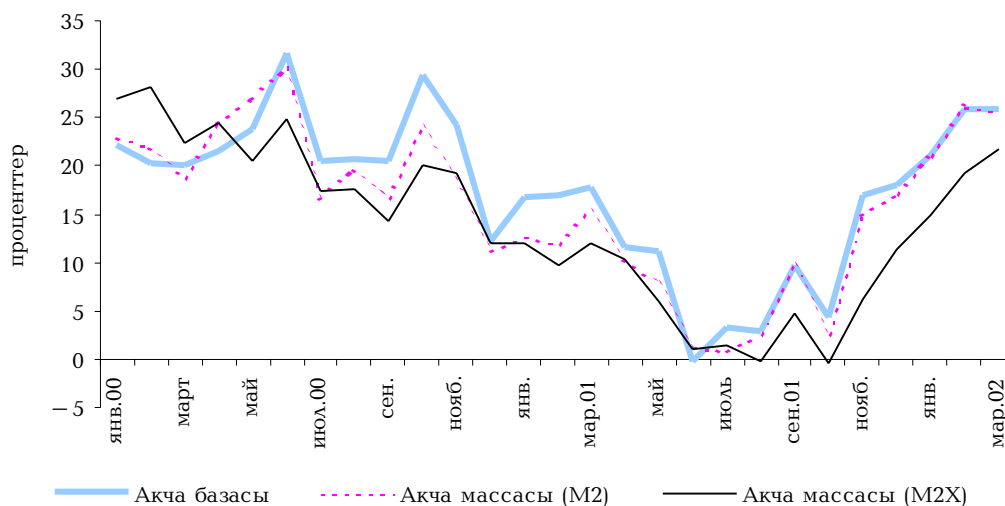
3. ИНФЛЯЦИЯ ФАКТОРЛОРУ

3.1. АКЧА АГРЕГАТТАРЫ

Үстүбүздөгү жылдын биринчи кварталында акча агрегаттары өсүш динамикасын сактап калган. Акча сунушунун артышына Финансы министрлигинин акча базасынын өсүшүнө алып келген чыгашалары айрыкча таасирин тийгизген.

Депозиттер рыногунда мөөнөттүү аманаттар боюнча проценттик ставкалардын кыскаруусу тенденциясы сакталып калган. Инфляциянын арымынын төмөндүгүн, жүгүртүүдөгү акчалардын өсүшүн мунун түшүндүрмөсү катары атоого болот. Кредиттер боюнча проценттик ставкалар иш жүзүндө өзгөрүлбөй тургандыгы фактысын эске алганда, коммерциялык банктардын маржаны колдоп турууга ниетин мунун дагы бир түшүндүрмөсү катары кароого болот. Депозиттерге проценттик ставкалардын төмөндөшү калктан каражаттарды тартууга шарт түзбөйт. Салыктык мыйзам актыларына өзгөртүүлөрдүн киргизилиши да терс таасирин тийгизүүдө, анын натыйжасында банктарга жайгаштыруудан улам алынган кирешелерден салык кармап калуу калыбына келтирилген.

7-график: Акча агрегаттарынын жылдык динамикасы

3.1.1. АКЧА БАЗАСЫ¹

Акча базасы үстүбүздөгү жылдын биринчи кварталында 5 процентке көбөйгөн. Жыл боюнча алганда акча базасынын өсүшү 21,9 процентти түзгөн. Өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда анын жогорку арымда өсүшү, тышкы карызды тейлөө боюнча төлөөлөрдү ишке ашыруунун натыйжасында келип чыккан, өткөн жылдагы төмөнкү база менен түшүндүрүлөт.

Улуттук банк тарабынан үстүбүздөгү жылдын биринчи кварталында пайдаланылган акча-кредит саясатынын негизги инструменттеринен болуп, валюта рыногундагы операциялар жана коммерциялык банктар менен ишке ашырылган кредиттик операциялар саналат. Үстүбүздөгү жылдын биринчи кварталында АКШ долларын таза сатуу 2,1 млн. АКШ долларын түзгөн. Ал эми 2001-жылдын тиешелүү мезгили ичинде чет өлкө валютасын таза сатуу 6,8 млн. АКШ долларына жеткендигин баса белгилеп кетүү зарыл. 2002-жылдын 1-апрелине карта абал боюнча Улуттук банктын дүң резервдери акча базасынын 239 процентинин ордун жапкан. Алардын көлөмү 2001-жылдын төртүнчү кварталындагыга караганда, доллар түрүндө алганда 1,6 процентке төмөндөгөн.

Акча базасынын курамында жүгүртүүдөгү акчалардын үлүшү 2001-жылдын декабрь айынын акырындагы 9,6 проценттен март айындагы 95,2 процентке чейин кыскарган. Жүгүртүүдөгү акчалардын көлөмү биринчи квартал ичинде 3,5 процентке өскөн.

¹ Коммерциялык банктардын чет өлкө валютасындагы депозиттерин эске алуусуз

3.1.2. M2 АГРЕГАТЫ

Үстүбүздөгү жылдын биринчи кварталында M2 акча агрегатынын көлөмү 5 процентке көбөйгөн. Жыл боюнча алганда M2 акча массасы 25,4 процентке көбөйгөн. Өткөн жылдын төртүнчү кварталында байкалган банк тутумунун улуттук валютадагы депозиттеринин өсүшү үстүбүздөгү жылдын биринчи кварталында да уланган жана улуттук валютадагы депозиттер 9,8 процентке көбөйгөн.

Бул жерде, иштеп жаткан банктардын депозиттеринин өсүшү негизинен депозиттердин негизги көлөмүн түзгөн талап боюнча төлөөнүүчү депозиттердин жана бир айга чейинки мөөнөттөгү депозиттердин эсебинен жүргөндүгүн баса белгилеп кетүү зарыл. Сактык депозиттеринин (төлөө мөөнөтү бир айдан ашкан депозиттер) салыштырмалуу салмагы депозиттер базасынын курамында мурдагыдай эле аз. Талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин жана эсептик счеттордун басымдуулугу, алардын артышы республикада ишкердик жигердүүлүктүн күч алгандыгын мүнөздөйт. Ошону менен бирге эле, калктын каражат топтоого анчалык ниеттенбей жатышы финансы институттарынын тиешелүү деңгээлде өнүкпөгөндүгү жана аларга карата ишенимдин алсызгы менен да тереңдөөдө.

3.1.3. M2X АГРЕГАТЫ

Биринчи квартал ичинде утурумдук алмашуу курсу боюнча M2X акча агрегатынын көлөмү 5,9 процентке көбөйгөн. Чет өлкө валютасындагы депозиттер 9 процентке көбөйгөн. Таза чет өлкө активдери жана банк тутумунун ички активдери M2Xти түзүүнүн негизги булагы болгон. Банк тутумунун сом түрүндөгү таза чет өлкө активдери учурдагы алмашуу курсу боюнча Улуттук банктын таза эл аралык резервдеринин жана коммерциялык банктардын чет өлкө активдеринин эсебинен көбөйгөн. Чет өлкө валютасындагы депозиттердин динамикасы жана депозиттик базадагы алардын салыштырмалуу салмагы улуттук валютадагы депозиттер боюнча белгиленген тенденцияда жүргөн.

¹ Коммерциялык банктардын чет өлкө валютасындагы депозиттерин эске алуусуз.

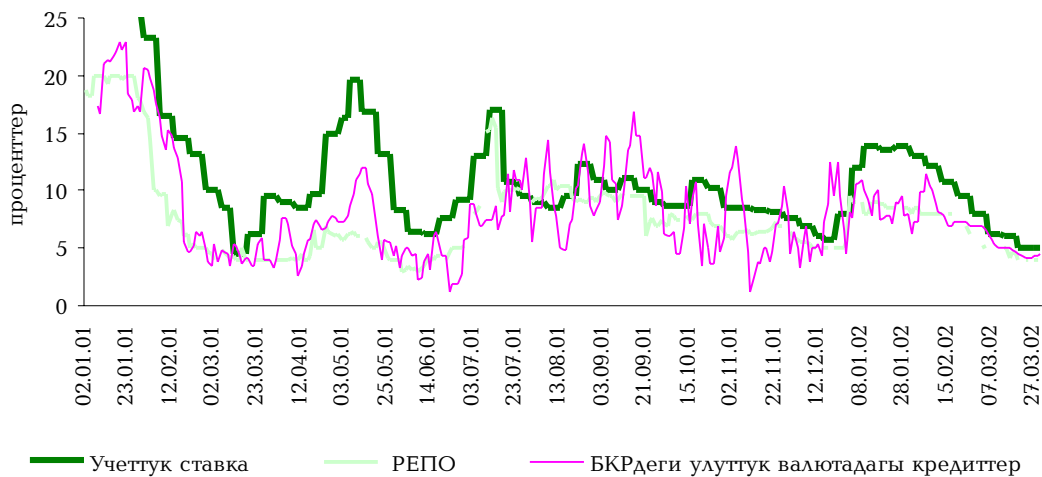
3.2. ПРОЦЕНТТИК СТАВКАЛАР

3.2.1. АКЧА РЫНОГУНУН ПРОЦЕНТТИК СТАВКАЛАРЫ

2002-жылдын биринчи кварталынын баш жагында банк тутумунун ликвиддүүлүгү олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болгондугу менен айрымаланган. Натыйжада, ачка рыногунун бардык сегменттеринде проценттик ставкалардын кыска мөөнөттүк көбөйүүсү жүргөн. Улуттук банктын учеттук ставкасы 13,9 процентке чейин көбөйгөн, РЕПО операциялары боюнча ставкалар 9,5 процентти түзгөн, ал эми банктар аралык кредит рыногундагы улуттук валютадагы кредиттердин наркы 18 процентке жеткен. Бирок, Улуттук банктын ачык рынокто операцияларды жигердүү жүргүзүүсүнөн улам, январь айынын акырында банк тутумунун ликвиддүүлүгүнүн деңгээли турукташып, андан соң бир кыйла жогорку деңгээлде сакталып турган. Ушундан улам, февраль жана март айларында рынокто проценттик ставкалардын төмөндөгөндүгү байкалган.

Бүтүндөй алганда квартал ичинде учеттук ставканын мааниси жыл башындагы 8 проценттен биринчи кварталдын акырындагы 5 процентке чейин кыскарган, банктар аралык кредит рыногундагы улуттук валютадагы кредиттер боюнча ставкалар 18 проценттен 4,6 процентке чейин төмөндөгөн, ал эми РЕПО операциялары боюнча ставкалар 9,5 проценттен 4 процентке чейин азайган.

**8-график: Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын
учеттук ставкасынын динамикасы жана банктар аралык кредит
рынокторундагы жана РЕПО-операциялары боюнча проценттик
ставкалар**

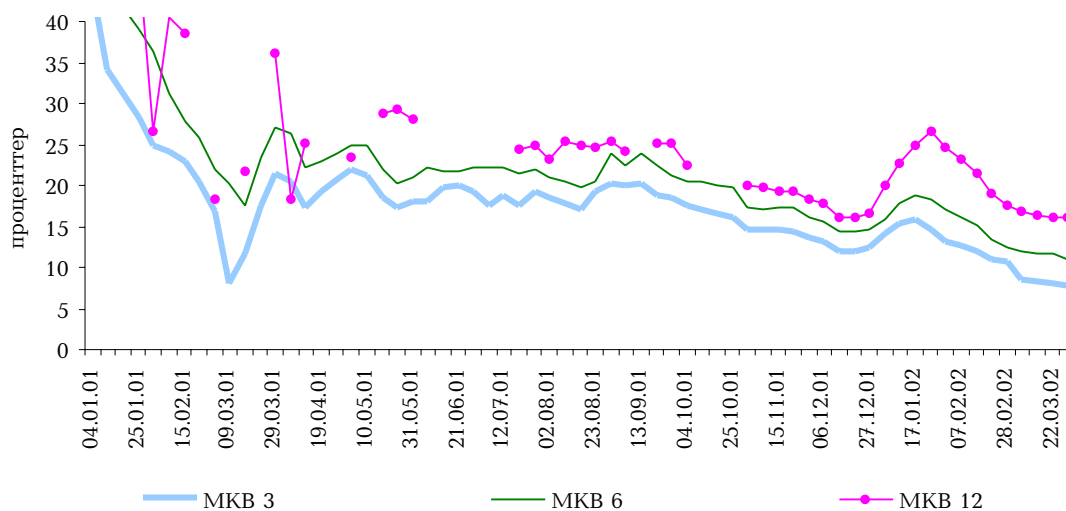
Банк тутумундагы ликвиддүүлүктүн өзгөрүлмөлүүлүгүн тескөө үчүн 2002-жылдын биринчи кварталында Улуттук банк өз карамагындагы бардык финансы инструменттерин: "овернайт" кредитин; коммерциялык банктардын баалуу кагаздары мене РЕПО операцияларын; ошондой эле чет өлкө валютасы менен СВОП операцияларын жигердүү пайдаланган.

3.2.2. МАМЛЕКЕТТИК КАЗНА ВЕКСЕЛДЕРИ

Мамлекеттик казна векселдеринин биринчилик рыногундагы 2002-жылдын биринчи кварталындагы абал ликвиддүүлүк жана сезондуулук факторлорунун таасири астында калыптанган. Чет өлкө валюта-сына карата суроо-талаптын сезондук артышы жана банк тутумунун ликвиддүүлүгүнүн олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болуусу мамлекеттик баалуу кагаздарга карата суроо-талаптын төмөндөшүнө алып келген, мунун кесепетинен январь айынын биринчи жарымында МКВ рыногунда жүгүртүү мөөнөтү үч ай болгон вексель боюнча кирешелүүлүктүн өсүшү белгиленип, ал 16 процентке чейин жеткен. Жүгүртүү мөөнөтү алты ай жана он эки ай болгон баалуу кагаздардын кирешелүүлүгү ушул мезгил ичинде тиешелүүлүгүнө жараша, 18,7 жана 26,6 процентке чейин көбөйгөн.

Кийинчерээк, валюта рыногундагы абалдын турукташуусу жана коммерциялык банктардын ликвиддүүлүгүнүн артышы рыноктун конъюктурасына оң таасирин тийгизген. Февраль жана март айларын-

9-график. МКВ кирешелүүлүгүнүн динамикасы

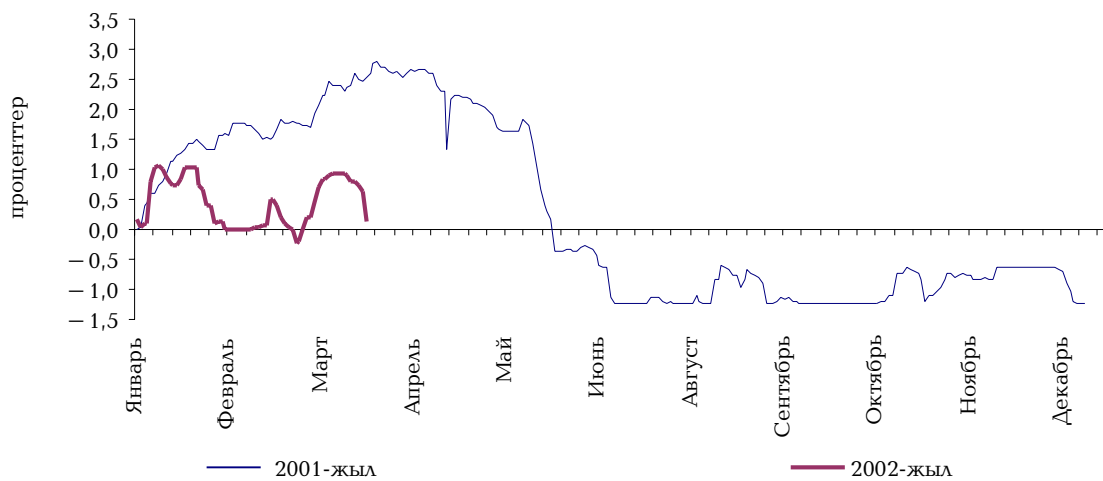

да баалуу кагаздарга суроо-талап жогорулаган, бул МКВнын биринчилик рыногунун бардык сегменттеринде кирешелүүлүктүн үзгүлтүксүз төмөндөшүнө алып келген, бүтүндөй алганда биринчи квартал ичинде, жүгүртүү мөөнөтү үч ай болгон МКВнын кирешелүүлүгү 7,9 процентке чейин төмөндөгөн. Жүгүртүү мөөнөтү алты жана он эки ай болгон МКВлардын кирешелүүлүгү тиешелүүлүгүнө жараша, 11,1 жана 16,1 процентке чейин кыскарган. МКВнын бардык түрү боюнча проценттик ставкалардын орточо алынган деңгээли кварталдын баш жагындагы 15,2 проценттен кварталдын аяк жагындагы 13,3 процентке чейин азайган.

3.3. АЛМАШУУ КУРСУ

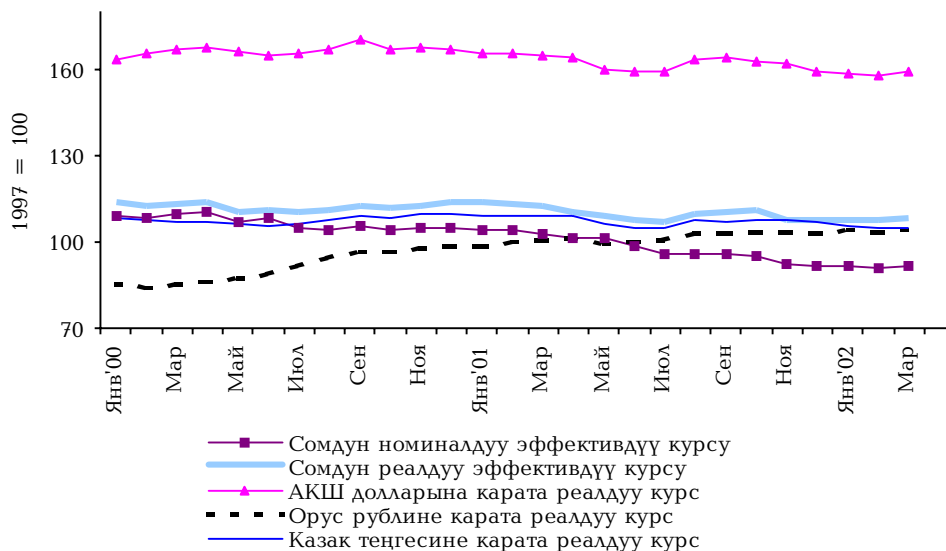
Валюта раногунда январь айында коммерциялык банктардын жана калайык-калктын чет өлкө валютасына карата суроо-талабы арткандыгы байкалган. Алмашуу курсунун өзгөрүлүүсү валюта рыногунун чөйрөсүнүн тардыгына байланыштуу болгон. Ушул мезгил ичинде валюта тооруктарындагы доллардын курсу 48,2 сомго жеткен жана үстүбүздөгү жылдын баш жагындагыга салыштырганда, 1,2 процентке көбөйгөн. Алмашуу курсунун өзгөрүлмөлүүлүгүн жөнгө салуу максатында Улуттук банк январь айында валюта тооруктарында 2 млн. АКШ доллары суммасында валюталарды сатуу боюнча операцияларды ишке ашырган. Мындан тышкары, соодалык эмес маалыматтык электрондук система аркылуу Улуттук банк тарабынан 350,0 миң АКШ доллары сатылган. Натыйжада, январь айынын акырында доллардын курсу 47,7416 сом/долларга чейин төмөндөгөн.

10-график: 2001-2002-жылдар ичинде банктар аралык валюта рыногундагы доллардын курсунун өсүш арымы

Февраль айында экономикалык субъектилердин ишкер жигердүүлүгүнүн басандоосуна байланыштуу чет өлкө валютасына карата суроо-талаптын сезондук кыскаруусу байкалган. Валюта тооруктарында доллардын курсу бир азга өзгөрүлүп, алардын чеги 47,7ден 47,9322 сом/долларды түзгөн. Коммерциялык банктар Улуттук банкка накталай эмес АКШ долларын сатууга артыкчылык берген жана сатуунун көлөмү 1,5 млн. АКШ долларын түзгөн.

11-график: Сомдун реалдуу курсунун индекси

Март айында валюта рыногунда жазгы талаа иштеринин башталышы жана күйүүчү-майлоочу материалдарды сатып алуунун зарылчыгы менен шартталган чет өлкө валютасына карата суроо-талаптын арткандыгы белгиленген. Доллардын алмашуу курсу 48,1521 сом/долларга чейин чындалган. Улуттук банк коммерциялык банктарга чет өлкө валютасын сатуу боюнча интервенцияларды жүзөгө ашырган, алардын көлөмү 1,2 млн. АКШ долларын түзгөн. Март айынын аяк жагында доллардын курсу 47,7683 сом/долларга чейин төмөндөгөн.

2002-жылдын биринчи кварталы ичинде сомго карата доллар жарым процентке чындалган. Ал эми, 2001-жылдын биринчи кварталында доллардын курсу 2,5 процентке өсүп кеткен эле. Банктар аралык валюта тооруктарында үстүбүздөгү жылдын биринчи кварталында жүргүзүлгөн операциялардын жалпы көлөмү 14,4 млн. АКШ долларын түзгөн, бул өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиден 0,4 млн. АКШ долларына аз. Коммерциялык банктардын ортосунда келишилген бүтүмдөр 9,1 млн. АКШ долларын же жалпы көлөмдүн 63,3 процентин түзгөн.

Улуттук банктын алдын-ала эсептөөлөрү боюнча сомдун номиналдуу эффективдүү курсунун индекси 2001-жылдын декабрына караганда өзгөргөн эмес, бирок 2001-жылдын март айындагыга салыштырганда сомдун негизги соода өнөктөштөрдөн болгон өлкөлөрдүн валюталарына карата номиналдык чындалышы 10,9 процентти түзгөн. Соода өнөктөштөрдөн болгон өлкөлөрдөгү орточо салмактанып алынган инфляцияга караганда республиканын керектөө бааларынын өсүш арымдарынын артта калышы реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун индексинин жогорулоосуна алып келген. Улуттук банктын алдын-ала алынган маалыматтары боюнча реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун индекси өткөн жылдын декабрындагыга караганда 1,1 процентке өскөн, ушунун өзү ушул мезгил аралыгында сомдун баасынын түшкөндүгүн далилдеп турат. Ошону менен бирге эле, сомдун реалдуу эффективдүү курсу 2001-жылдын март айына салыштырганда 3,5 процентке чындалган. Бүтүндөй алганда, реалдуу эффективдүү алмашуу курсунун индексинин динамикасы туруктуу сакталып турууда.

3.4. СУРОО ТАЛАП ЖАНА СУНУШ

Калктын кирешелеринин жана чекене товар жүгүртүүнүн артышы ички суроо-талаптын сакталып тургандыгын далилдейт. Мындан тышкары, кандайдыр бир деңгээлде бириккен коалициянын чектелген контингентинин керектөөлөрүн канааттандырууга байланыштуу импорттун артышы жүрүүдө.

Бирок, ички суроо-талаптын басандоосунун белгилери байкалууда. Буга, мамлекеттик бюджетти утурумдук аткаруу жана инвестициялык жигердүүлүктүн төмөндөшү да таасирин тийгизүүдө. Керектөөлөрдү кредиттөөнүн жоктугу да керектөө суроо-талабынын чектелишине алып келүүдө. Электрэнергиясына тарифтердин өсүшү калктын кирешелеринин бир бөлүгүнүн ага жумшалышына мажбурлоодо.

Париж клубунун чегинде тышкы карызды реструктуризациялоо ички суроо-талапты колдоп турууга жөндөмдүү. Республиканын аймагында бириккен коалициянын чектелген контингентинин турушу жана Афганистанга гуманитардык жардамдан улам келип чыккан суроо-талап да буга өз үлүшүн кошушу мүмкүн.

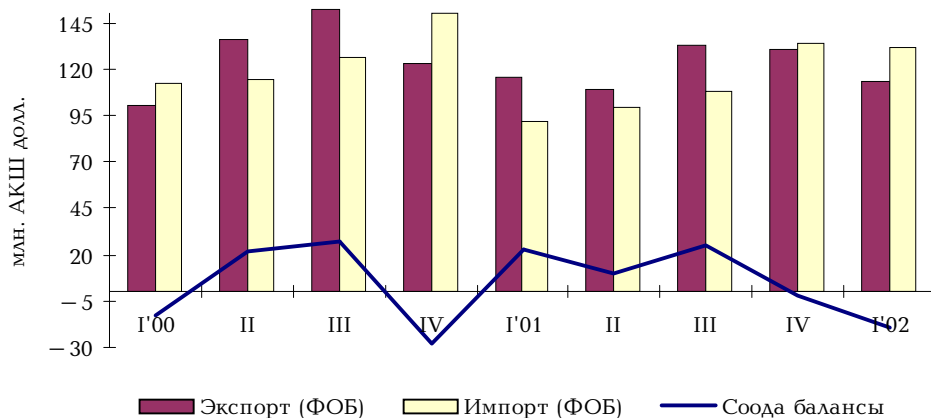
Утурумдук керектөөлөрдүн артышына таасирин тийгизген дагы бир фактордон болуп, депозиттерге карата проценттик ставкалардын кыскаруусунан улам, банктарга өздүк аманаттарды салуунун алгылыктуулугунун төмөндөшү жана салык мыйзамдарына өзгөртүүлөрдүн киргизилиши саналат. Учурда, ички суроо-талаптын акыр-аягында келип жогорулоосу же кыскаруусу жүрүшүнүн белгисиздигин камтыган эки тенденция орун алууда.

Сунуш боюнча сөз кыла турган болсок, ички дүң продукциясынын өсүш арымынын басандагандыгы байкалууда, жада калса "Кумтөр Оперейтинг Компани" ишканасынын продукциясын эске алганда өндүрүштүн түшүшү жүрүүдө. Туруктуу экономикалык өсүш көбүнесе тышкы рынокко чыгуу мүмкүндүгү менен шартталган. Учурда орун алган экономиканын структурасы ага жөндөмдүү боло албай жатат. Экономика аз натыйжалуулугу жана өндүрүмдүүлүгүнүн төмөндүгү менен мүнөздөлүүдө.

3.4.1. ТАЗА ЭКСПОРТ

Алдын-ала алангын маалыматтар боюнча 2002-жылдын биринчи кварталында Кыргыз Республикасынын тышкы соодасынын сальдосу терс чыккан, натыйжада, өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда экспорттун 2,1 процентке азаюусу шартында товарлардын импорту 43,5 процентке көбөйгөн. Тышкы соодалык жүгүртүү 18 процентке өскөн. КМШ өлкөлөрү жана алыскы чет өлкөлөр менен товар жүгүртүү тиешелүүлүгүнө жараша, 24 жана 13,5 процентке көбөйгөн.

12-график: Соода балансы

Товарлардын ФОВ баасындагы экспорту 2,1 процентке кыскарган. КМШ өлкөлөрүнө экспорт 8,3 процентке азайган, ал эми алыскы чет өлкөлөргө товарларды жөнөтүү жана кызмат көрсөтүүлөр 0,7 процентке өскөн. Алтындын экспорту 25,7 процентке төмөндөгөн, бул жерде алтынды эске албаганда, кал-

ган статьялар боюнча экспорт Кытайга, Түркия жана АКШга экспорттун өсүшүнөн улам, 24,7 процентке өскөн.

Экспорттун функционалдык структурасына алтын кирген аралык товарларынан тышкары, бардык топтор боюнча салыштырмалуу салмактын көбөйүүсү жүргөн. Аралык товарларынын салыштырмалуу салмагы 57 проценттен 44,5 процентке чейин кыскарган. Чийки заттардын жана керектөө товарларынын салыштырмалуу салмагы тиешелүүлүгүнө жараша, 27,5 жана 16 процентти түзгөн.

Экспорттун географиялык структурасында 72 процент алыскы чет өлкөлөргө туура келет. Кароого алынып жаткан мезгил ичинде алтындын экспорту Швейцарияга багытталган, демек, Германияга үлүш дээрлик нөлгө жеткен. Өлкөлөрдүн ичинен кыргыз экспортунун эң чоң көлөмү Швейцарияга, Кытайга, Түркияга жана АКШга багытталган. АКШга экспорттун артышы эң оболу, Кыргыз Республикасынын аймагында бириккен коалициянын чектелген контингентинин турушуна байланыштуу. Түркияга экспорттун өсүшү жашылча-жемиштерди берүүнүн артышы менен шартталган. КМШ өлкөлөрүнө экспорттун түшүшү орун алууда, аларга экспорттук берүүлөрдүн 28 проценти багытталган. Мурдагыдай эле Россия, Казакстан жана Өзбекстан негизги өнөктөштөрдөн болуп калууда. Товарлардын ФОВ баасындагы импорту алдын-ала алынган маалыматтар боюнча өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 43,5 процентке өскөн. Импорттун көбөйүшү КМШ өлкөлөрүнөн жана чет өлкөлөрдөн тиешелүүлүгүнө жараша, 45,4 жана 40,7 процентке жүргөн.

Импорттун өсүшү функционалдык структуралардын бардык статьялары боюнча жүргөн, өсүштүн эң жогорку арымы инвестициялык товарларга жана энергопродукцияларына туура келет. Бул, атап айтканда, мамлекеттик инвестициялар Программаларынын чегинде каржылоонун артышына жана республиканын аймагында турган контингенттин мунайзаттарына керектөөлөрүн камсыз кылууга байланыштуу.

Географиялык бөлүштүрүүдө Казакстандан импорт эң ири үлүшкө ээ болуу менен 23,3 процентти түзгөн. Россиядан импорттун үлүшү 15,7 процентти түзгөн. Алыскы чет өлкөлөрдүн ичинен товарларды негизги берүүчүлөрдөн болуп, мурдагыдай эле, Кытай, АКШ, Германия жана Түркия калууда.

3.4.2. ИЧКИ СУРОО ТАЛАП

Улуттук статистика комитетинин маалыматтары боюнча калктын акчалай кирешелери 2001-жылдын биринчи кварталындагыга салыштырганда 7,8 процентке өскөн, ал эми акчалай чыгашалары Улуттук статистика комитетинин маалыматтарына ылайык, өткөн жылдын биринчи кварталындагыга салыштырганда 7 процентке көбөйгөн.

2001-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда мамлекеттик бюджеттин чыгашалары 25,2 процентке өскөн. Ошону менен бирге эле, бюджеттин чыгашалары боюнча план атайы каражаттарды эске алганда 0,8 млрд. сомго аткарылбай калган.

Улуттук статистика комитетинин алдын-ала алынган маалыматтары боюнча экономикага капиталдык салымдардын жалпы көлөмү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегисине караганда салыштырмалуу баада 11 процентке кыскарган. Чет өлкө кредиттик каражаттарынын эсебинен капиталдык салымдардын кыскаруусу тенденциясы сакталып калууда. Мында, ишканалардын, уюмдардын жана калктын каражаттарынын эсебинен капиталдык салымдардын артышы жүргөн.

3.4.2.1. ЖЕКЕ КЕРЕКТӨӨЛӨР

Үй чарбасынын ээлигинде турган активдердин ар кандай түрү жетиштүү деңгээлде жашоонун пайдубалын түптөйт. Алардын ичинен, топтолгон накталай акчаларды, банктык депозиттерди, мамлекеттик жана корпоративдик баалуу кагаздарды, кыймылсыз мүлктөрдү жана жабдууларды бөлүп көрсөтүүгө болот. Утурумдук керектөө ошол мезгил аралыгындагы алынган кирешелерге жараша болбостон, мурда топтолуп келген жыйымдарга да жараша болот. Көз карандылыктын формасы түрдүү болушу мүмкүн. Үй чарбасынын туруктуу кирешесине ылайык, жетиштүү жашоону буфер катары пайдаланышып келүүдө. Оңтойлуу экономикалык конъюнктура учурунда, же башкача сөз менен айтканда, экономикалык өсүш фазасында, эреже боюнча иш менен камсыз болуу жана кирешелүүлүк өсүшкө ээ болот. Үй чарбасы,

өсүш фазасынан соң солгундоо (спад) болоору шексиз экендигин түшүнүү менен дайыма көбүрөөк топтоого аракеттенип келген. Солгундоо учурунда алар топтоп койгон жыйымын керектөө деңгээлин колдоп туруу үчүн пайдаланышкан.

Ушул теория Кыргызстандын шартында канчалык деңгээлде колдонулуп келүүдө? Жетиштүү камсыз болгон жана аз камсыз болгон калктын катмарынын ушул жагдайдагы абалы бир-биринен олуттуу айтымаланат. Жакыр жашагандардын утурумдук керектөөлөрүнүн ордун жабууга да мүмкүнчүлүгү жок. Алардын жакшы жашоо мүмкүнчүлүгүн түзгөн финансылык шарттары иш жүзүндө жокко эсе. Мунун эки себеби бар. Биринчиси, алар жыйымдарды керектөөгө которуу мүмкүнчүлүгүнө ээ эмес жана керектөө кредитин алууга да шарты жок. Экинчиден, алардын керектөөсү утурумдук акчалай кирешелер жана өз натуралдык чарбасы менен гана чектелген.

Жетиштүү камсыз болгон үй чарбасы жыйым топтоо мүмкүнчүлүгүнө ээ бирок, жыйым топтоого ык коюу бир кыйла төмөнкү деңгээлде калууда. Бул финансы системасынын жана бүтүндөй экономика-нын учурдагы абалына да байланыштуу. Буга ошондой эле, өнүккөн экономикага мүнөздүү болгон керектөө маданиятынын калыптанбагандыгы да кесепетин тийгизүүдө. Экономикалык агенттердин ортосунда ишеним жок, ал эми ансыз суроо-талаптын кенейишинин пайдубалын түптөгөн кредиттик операцияларды жүргүзүү мүмкүн эмес.

Ушуга байланыштуу, жер рыногун өнүктүрүү олуттуу мааниге ээ. Бааланган финансы активи катары жерди жүгүртүүгө тартуу экономиканын сунуш же продукцияларды өндүрүү жагынан гана эмес, суроо-талап боюнча да өнүгүшүнө катуу түрткү берүүгө тийиш. Албетте, жер рыногун өнүктүрүү узак мөөнөттү талап кылган структуралык мүнөзгө ээ, ошондой болсо да, алгачкы натыйжаларды жакынкы жылдар ичинде эле күтүүгө болот.

3.4.2.2. МАМЛЕКЕТТИК КЕРЕКТӨӨ

Мамлекеттик бюджеттин кирешеси үстүбүздөгү жылдын биринчи кварталында өткөн жылдын биринчи кварталына караганда 14,1 процентке көбөйгөн. Мамлекеттик бюджеттин чыгашалары 25,2 процентке өскөн.

Бюджеттин чыгашалары боюнча план жогоруда белгиленип кеткендей, атайы каражаттардын эсебинен чыгашаларды кошо алганда 0,8 млрд. сомго аткарылбай калган. Биринчиден, бул товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуу ишке ашырылбагандыгын билдирет. Экинчиден, пенсияларды, бюджеттик уюмдарга эмгек акыларды төлөө планда каралган өлчөмдө жүзөгө ашырылган эмес. Түздөнтүз болуп өтүүчү эффектен тышкары, анын натыйжасында бюджеттин ишке ашырылбаган чыгашаларынын көлөмүнөн ашкан суммада, ички суроо-талаптын кыскаруусу жүргөн мультипликативдик эффект да эске алынышы зарыл.

Март айында, Өкмөт жана Улуттук банк тарабынан Париж клубунун алкагында кредиторлор менен сүйлөшүүлөр жүргүзүлгөн. Натыйжада, тараптар Париж клубуна кирген өлкөлөргө тиешелүү болгон тышкы карызды тейлөө боюнча төлөөлөрдүн мөөнөтүн узартууга макулдашышкан, башкача айтканда буга, 2004-жылга чейинки мезгил аралыгы туура келет. 2002-жылы ушундан улам, бюджеттен олуттуу ресурстар социалдык милдеттерди чечүүгө жана экономиканы өнүктүрүүгө багытталат.

3.4.2.3. ИНВЕСТИЦИЯЛАР

Улуттук статистика комитетинин ыкчам маалыматтарына ылайык, капиталдык салымдардын көлөмү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда биринчи кварталда 11 процентке кыскарган. Калктын жана ишканалардын каражаттарынын эсебинен капиталдык салымдар арткан, ал эми чет өлкө кредиттеринин каражаттарынын эсебинен алар төмөндөгөн. Инвестициялык жагдайды жакшыртуу боюнча көрүлгөн күч-аракеттер азырынча ойдогудай натыйжаларды бербей жатат. Инвестициялар негизги каражаттарды жаңылоо, жаңы технологияларды колдонууга киргизүү, продукциялардын сапатын жакшыртуу үчүн зарыл. Бирок, өлкөгө инвестициялардын олуттуу көлөмүн тартуу да айрым бир тобокелдиктерди камтыйт. Айрыкча алар, карыздык ооручулуктун артышына, карызды тейлөөнүн зарылчылыгына, капи-

талдын кескин агылып чыгышы мүмкүндүгүнө байланыштуу. Улуттук валютанын реалдуу курсун ашыра көтөрүп жиберүү коркунучу келип чыгат, бул экономиканын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнө кедергисин тийгизет. Ошондой эле, финансы системасынын анчалык өнүгө албай жатышы шартында, акча сунушунун кескин өсүп кетишине байланыштуу терс кесепеттердин келип чыгышы да мүмкүн.

3.4.3. ӨНДҮРҮЛГӨН ИЧКИ ДҮҢ ПРОДУКТ

Суроо-талап жагынан ички дүң продукциясын өндүрүү үчүн чектөөлөрдөн болуп, үй чарбасынын кирешесинин аздыгы, тышкы рынокко продукцияларды жеткирүү боюнча транспорттук каражаттардын көп чыгымдалышы жана жергиликтүү өндүрүүчүлөрдүн чыгым тартуулары саналат. Иш жүзүндө өндүрүүнүн структурасы жана экспорттун номенклатурасы өзгөрбөйт. Өндүрүштүн структурасынын катуулугу көбүнесе өндүрүш факторлорунун мобилдүүлүгүнүн төмөндүгүнө байланыштуу капиталдын натыйжалуу иштеген тармактарга топтоштурулушуна жетишилбей жатат.

Саналуу гана ишканалар тышкы рынокко аралашып, өз орундарын бекемдөөгө жетишишти. Атаандаштыктын күч алышы өз продукцияларына бааны төмөндөтүүнүн шартында өндүрүштү арттырууга мажбурлоодо. Ал эми ички рынокто мындай атаандаштык жок. Кадайдыр бир денгээлде продукциянын сапатынын жакшырышына сатып алуу жөндөмдүүлүгүнүн төмөндүгү тоскоолдук кылууда. Технологиялардын бузулушунун же болбосо бажы жана салыктык жол-жоболорду аткаруудан баш тартуу, баа атаандаштыгына алып келүүдө.

Экспорттук продукцияга суроо-талап коңшу мамлекеттердин протекционисттик саясаты менен токтотулуп турууда. Ички продукцияга суроо талаптын айрым бир жогорулоосу коалиция күчтөрүнүн чектелген контингентинин турушу жана Афганистанга гуманитардык жардам көрсөтүү чегинде жүргүзүлүшү мүмкүн.

Улуттук статистиканын алдын-ала берген баасы боюнча 2001-жылдын биринчи кварталында ички дүң продукт өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда 2,8 процентке төмөндөгөн. Баанын жалпы индекси 105,7 процентти түзгөн. Ички дүң продукт "Кумтөр Оперейтинг Компани" ишканасынын продукциясын эске албаганда, 1,4 процентке көбөйгөн. Өнөр-жөй өндүрүшү жана курулуш тиешелүүлүгүнө жараша, 11,9 жана 5,4 процентке кыскарган. Айыл-чарба азык түлүгүн өндүрүүнүн өсүшү басандоо менен 1,4 процентти түзгөн.

Өткөн жылдын тиешелүү мезгилине карата өнөр-жайынын физикалык көлөмүнүн индекси 88,1 процентти түзгөн. Ал эми, "Кумтөр" алтын кенин өндүрүү ишканасын эске албаганда, өндүрүштүн физикалык көлөмү өзгөргөн эмес. Экономикалык ишкердиктин түрү боюнча "Металлургия өндүрүшү" жана "Электрэнергиясын, газды жана сууну өндүрүү жана бөлүштүрүү" статьясы боюнча олуттуу төмөндөө жүргөн. Металл кендерин казып алуунун басандашынан улам металлургия өндүрүшү төмөндөгөн. Гидроэлектростанцияларда электрэнергиясын иштетип чыгуу Токтогул суу сактагычында суунун өлчөмүнүн азайышынан улам, 11,8 процентке кыскарган. Жылуулук электростанцияларында электрэнергиясын иштеп чыгуунун артышы мунун ордун жаба алган.

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде керектөө рыногуна ык койгон тармактар өнүгүүгө ээ боло алышты. Тамак-аш азыктарын өндүрүүнүн физикалык көлөмүнүн индекси 5,4 процентке көбөйгөн. Мурдагыдай эле, накта сүт азыктарын жана аны кайра иштетүүдөн алынган продукцияларды, кондитердик жана арак-шараптарды чыгаруу өсүп бара жатат. Өткөн жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда кант өндүрүү өскөндүгүн (10 эседен көбүрөөкө) белгилеп кетүү зарыл, бул, импорттук чийки затты кайра иштетүү менен шартталган. Ушуну менен катар эле, пивону, тамекилерди, эт жана эт азыктарын, жашылча консерваларын жана макарондорду өндүрүү төмөндөөдө.

Машина куруу комплексинде өндүрүштүн түшүшү байкалууда. Ошондой болсо да, продукциялардын айрым түрлөрү боюнча анын өсүшү жүргөн. Алып көрсөк, ысытуу лампаларын, электржылыткычтарын өндүрүү көбөйүүдө. Керектөө товарларынын ичинен алардын көлөмү бир аз эле болсо да, түстүү телевизорлорду жана компьютерлерди өндүрүүнүн өсүшүн белгилеп кетүү зарыл. Өткөн жылы катталган соода жана коомдук тамактануу үчүн жабдууларды, тамак бышыруучу казандарды, муздаткыч прилавкаларын өндүрүү 2002-жылдын биринчи кварталында бир азга басандаган.

Курулуш материалдары өнөр жайынын өнүгүшү бирдей болгон эмес. Тармактагы физикалык

көлөмдүн индекси 99,9 процентти түзгөн. Өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда жылуулук синирүүчү буюмдарды, кирпичтерди, акиташтарды чыгаруу олуттуу төмөндөгөн. Товардык бетонду, бетондон жана цементтен жасалган курулуш конструкцияларын өндүрүү өсүшкө ээ болгон.

Азык-түлүктөн башка товарлардын ичинен текстил жана тигүү өндүрүшүн баса белгилеп кетүү зарыл. Жуулган жүндү, пахтадан токулган кездемелерди, токулбаган материал, тигилүү кийимдер, байпак жана булгаарыдан жасалган товарларды өндүрүү арткан. Бүтүндөй алганда, өсүш арымы 51,2 процентти түзгөн.

Курулушта дүң кошулма наркынын өсүш арымынын төмөндөшү жүргөн. Кызмат көрсөтүү менен иш алып барышкан тармактардагы өсүш 102,4 процентти, анын ичинде соодада 105,4 процентти, жүк ташуу транспортунда 102,2 процентти түзгөн.

4. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫНЫН АКЧА-КРЕДИТ САЯСАТЫ МАСЕЛЕЛЕРИ БОЮНЧА НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ

4.1. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНК БАШКАРМАСЫНЫН НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ

Акча-кредит саясатын жүзөгө ашыруу алкагында Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармасы тарабынан 2002-жылды биринчи кварталында төмөндөгү чечимдер кабыл алынган:

- Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармасынын 2002-жылдын 27-мартындагы №14/3 "Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы тарабынан берилүүчү "Овернайт" кредити жөнүдө" Жобого толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө" токтому. "Овернайт" кредити, банк системасынын туруктуу ликвиддүүлүгүн колдоп туруу үчүн Улуттук банк тарабынан колдонулуучу акча-кредит саясатынын инструменти болуп саналат. Токтомго ылайык "овернайт" ломбарддык кредитинин проценттик ставкаларын аныктоо тартибине өзгөртүүлөр киргизилген. Мында, ал мурда акча-кредиттик жөнгө салуу Комитети тарабынан бекитилген болсо эми, токтомго кол коюлгандан тартып, анын мааниси Улуттук банктын учеттук ставкасынын деңгээлинде 1,2 коэффициентине ылайык аныкталат;
- Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармасынын 2002-жылдын 31-мартындагы №15/4 "Кыргыз Республикасынын төлөө системасын 2002-2005-жылдар аралыгында өнүктүрүүнүн негизги багыттары тууралуу" токтому. Токтомду жүзөгө ашыруу нактаы эмес эсептешүүлөрдүн үлүшүн арттырууга, төлөөлөрдү ишке ашыруу боюнча кызмат көрсөтүүлөрдүн жеткиликтүүлүгүн кеңейтүүгө жана колдонуудагы төлөө системасын өркүндөтүүгө багытталган. Иш чөйрөсү аныкталган жана ага жетүү үчүн иш-чаралардын планы бекитилген.

4.2. АКЧА-КРЕДИТТИК ЖӨНГӨ САЛУУ КОМИТЕТИНИН НЕГИЗГИ ЧЕЧИМДЕРИ

Акча-кредиттик жөнгө салуу комитети, "Жакырчылыкты жоюу механизми жана туруктуу өсүшкө түрткү берүү" программасынын алкагында Улуттук банк Башкармасы тарабынан белгиленген акча рыногунун абалын, критерийлердин аткарылышын тескейт, утурумдук ликвиддүүлүктү башкаруу боюнча чечимдерди кабыл алат. Акча-кредит саясаты боюнча ыкчам чечимдер Акча-кредиттик жөнгө салуу Комитети тарабынан жума сайын кабыл алынат.

2002-жылдын биринчи кварталында чет өлкө валюталары менен "spot" жана "своп" операциялары жана РЕПО-операциялары Акча-кредиттик жөнгө салуу Комитети тарабынан пайдаланылган акча-кредит саясатынын негизги инструменти болуп саналат. Комитет тарабынан финансы рыногундагы операциялардын көлөмү банк тутумунун абалын жана акча-кредит саясатынын индикаторлорун эске алуу менен аныкталды. Операциялар банк тутумундагы ликвиддүүлүктү колдоого жана сомдун АКШ долларына карата номиналдык курсунун өзгөрүлүп туруусун жөнгө салууга багытталган.

4.3. 2002-ЖЫЛДЫН БИРИНЧИ КВАРТАЛЫНДАГЫ ИНФЛЯЦИЯЛЫК ПРОЦЕССТЕРГЕ ИЛИКТӨӨЛӨР ЖАНА 2002-ЖЫЛДЫН ЭКИНЧИ КВАРТАЛЫНА ИНФЛЯЦИЯНЫН ПРОГНОЗУ

Үстүбүздөгү жылдын биринчи кварталында ички суроо-талап жеке керектөөлөрдүн эсебинен колдоого алынып турган. Капиталдык салымдардын өткөн жылдын төртүнчү кварталына жана жылдык мааниге салыштырганда кыскарган. Бюджеттин пландаштырылган чыгашалары аткарылган эмес, ички суроо-талаптын төмөндөшү күтүлүүдө. Импорттун артып бара жаткандыгы байкалууда, бул ички дүң продукциянын төмөндөшүнө алып келет. Бүтүндөй алганда, суроо-талап мурда эле топтолгон жана учурда, ички дүң продукциянын кыскарышы жана бюджеттин чыгашалары ички суроо-талаптын өсүшүнүн басандашына шарт түзүүдө.

Реалдуу алмашуу курсунун туруктуулугу жана колдо болгон реалдуу кирешелердин айрым бир жогорулоосу, акча агрегаттарынын өсүшү жана жыйым топтоонун басандашы ички суроо-талаптын солгундоосунун ордун жапкан. Күйүүчү-майлоочу материалдарга баанын белгилүү бир деңгээлге түшүп кетиши жана сезондук баанын бир азга жогорулашы керектөө бааларынын өсүү темпинин басандашына өбөлгө түзгөн.

Улуттук банктын 2000-2001-жылдарга инфляциялык прогнозу анын иш жүзүндөгү маанисинен ашып

турат. Бул, күтүлүүдөгү инфляциянын жогорку чегин белгилеген Улуттук банктын консервативдик позициясын чагылдырат. Ошону менен бирге эле, Улуттук банктын прогнозу иш жүзүндө колдо болгон маалыматтарга негизделүүдө. Алдыга реалдуу максаттарды коюу жана алардын аткарылышы бүтүндөй алганда, макроэкономикалык саясатка карата ишенимди түптөөдө негиз катары кызмат кылуугу тийиш. Ошондой болсо да, бул сапатты жогорулатуу, болжолдоолорду так белгилөө проблемасын акыр аягына чейин чече албайт. Бул багыттагы иш келечекте да жүргүзүлө бермекчи.

2002-жылдын экинчи кварталына карата инфляция прогнозу 2002-жылдын биринчи кварталына карата катышта алганда 2,1 процентти түзөт.